

АКСІОЛОГІЧНА СУГОЛОСНІСТЬ АВТОРА І ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК ПРИНЦИП КОНСТРУЮВАННЯ МЕТАПОЕТИЧНИХ ПРОЄКТІВ

У статті доводиться гіпотеза щодо аксіологічної суголосності позицій автора і перекладача як одного із основних принципів конструювання метапоетичних проєктів. Особлива увага приділяється вивченню впливу соціокультурних факторів на здійснення перекладацького вибору. Дослідження виконане на матеріалі українських перекладів поезії Е.Е.Каммінгса.

Ключові слова: аксіологічна суголосність, синергетичний образ автора, перекладацький вибір, перекладацька рецепція, метапоетичний проєкт.

Попри орієнтацію на канонічні твори, з якими асоціюється ім'я поета, одним із основних принципів вибору текстів для міжмовного транспонування є аксіологічна суголосність автора і перекладача. Вона полягає у доборі таких першоджерел, які відлунюють цінності як приймаючого соціокультурного середовища, так і перекладача особисто. Тому синергетичний образ автора різниться у множинності метапоетичних проєктів, щоразу по-новому оприявлює «відмінність», обстоювану у працях пост-структуралістів [1].

Антропоцентричність пропонованої розвідки, що поєднує основні здобутки соціолінгвістичного (Ф. Бацевич, А. Приходько, М.Тимочко) та гештальт-синергетичного (Л. Кушніна, Г. Москальчук) підходів на площині сучасного перекладознавства засвідчує її **актуальність**.

Метою цієї студії є доведення гіпотези щодо аксіологічної суголосності позицій автора і перекладача як одного із засадничих принципів конструювання метапоетичних проєктів. Дослідження проводиться на матеріалі українських перекладів поетичних творів Е.Е.Каммінгса у виконанні Богдана Бойчука та Олександра Гриценка. Основні **завдання** розвідки полягають у визначенні впливу соціокультурних факторів на перекладацький вибір, виокремлення конвергентних та дивергентних особливостей створення синергетичного образу автора перекладачами, що представляють різні часо-просторові соціокультурні вісі української літературної полісистеми. Задля цього ми вдаємося до контент-аналізу кожного метапоетичного проєкту, доглибно вивчаючи як якісні, так і кількісні параметри. Векторами реалізації зазначеного виду обробки інформації у аспекті якості є аналітичний – виокремлення наскрізних (фрактальних) образів-гештальтів досліджуваних творів на рівні тексту; синтетичний – зчитування аксіологічних домінант авторського письма; та гештальт-синергетичний, як синтез здобутків аналітичного та синтетичного напрямків, націлений на моделювання перекладацької рецепції синергетичного образу автора.

Кількісний аспект здійснення контент-аналізу на площині нашого дослідження передбачає визначення рекурентності як кожного наскрізного образу, так і мотиву, ціннос-

ті, і на основі отриманих показників конструювання авторської аксіологічної ієрархії крізь призму перекладацької рецепції.

Збірка українських перекладів творів Е.Е. Каммінгса у виконанні Богдана Бойчука є прикладом міжкультурної та міжособистісної панхронії. Представник емігрантської гілки української літературної полісистеми захопився поезією американського автора і взявся до її пересотворення ще при кінці п'ятдесятих ХХ ст. Впродовж десятиліть перекладач неодноразово повертався до свого доробку, виправляючи окремі фрагменти, намагаючись якнайближче підійти до текстів поета. Тому перед українською читацькою аудиторією – результат написаного у синхронії, переосмисленого у діяхронії, та співвідчутого у панхронієпідигматики міжкультурного та міжособистісного часо-простору.

Свою перекладацьку позицію служіння величі американського поета Богдан Бойчук демонструє на титульній сторінці, де власне ім'я та прізвище, як упорядника збірки та перекладача творів Каммінгса, услід за автором першотворів пише з маленької літери. Такий хід окреслює горизонт читацьких сподівань, налаштуовуючи цільову аудиторію на хвилю іншості, в якій перекладач намагатиметься залишитися у затінку того, чию творчість він узався долучити до української літературної полісистеми. Принцип аксіологічної суголосності відлунюється у вступному слові від перекладача: «Я... відразу взявся перекладати співзвучні мені вірші» [2:5].

Змодельована ієрархія авторських цінностей американського поета на основі контент-аналізу рецепції його творчості Богданом Бойчуком виявляє певні розбіжності із відкритим позиціонуванням Каммінгса українським перекладачем, заявленим у вступному слові до збірки, за яким домінуючими мотивами є світ дитини, природа, людина, місто тощо [2:8]. Так, у рецептивній проекції зазначеної ієрархії перший щабель займає мотив любові – 32% (інші мотиви: смерть – 21%, природа – 16%, краса – 11%, трансформація – 10%, творчість – 6%, соціум – 4%). Прикметним є те, що симетрична позиція у змодельованій нами гештальт-матриці належить синергетичному образу «тіло» (35%), у парадигмі якого найбільш виразно змальовані образи «очей», «вуст» та «рук».

Власну аксіологічну позицію Богдан Бойчук озвучує у промовистій назві збірки перекладів «Це проминання всіх ясных речей», з одного боку лише цитуючи самого Каммінгса, а з іншого – розставляючи свої акценти, зосереджуючи увагу читача на плінності буття. Так, мотив смерті, виведений на другий щабель ієрархії, разом із мотивом трансформації (п'ятий щабель) уживає ідею скороминущості усього прекрасного і у метафізичний спосіб протистоїть мотивові любові. Читаємо в оригіналі та перекладі: *«the glory is fallen out of // the sky the last immortal // leaf // is // dead and the gold // year // a formal spasm // in the // dust // this is the passing of all shining things // therefore we also // blandly // intoreceptive // earth, Olet // us // descend...»*[2:48]. – «осанна впала // із небес останній безсмертний // листо // чок // мертвий і золотий // рік це // формальна судорога // у // праху // це проминання всіх ясных речей // тож ми також // ласкаво // в гостинну // землю, О // зійдім...» [2:49].

Усвідомлення перекладачем плінності усього суцього позначається на низькій частотності у його метапоетичному проєктімотиву «соціум». Невипадковим видається те, що останнє місце у гештальт-ієрархії посідає синергетичний образ «тварина» (тіло – 35%, квіти/дерева/рослини – 17%, небо/небесні об'єкти – 14%, музика/спів – 12%, світло/тем-

рява– 9%, людина– 7%, тварина– 6%). Така міжєрархічна конвергентність пресупонує прояви тваринного у людині, коли вона виходить із лона природи і розчиняється у безликоності соціуму.

Інше гештальт-аксіологічне аранжування поезії Е.Е.Каммінгсаподибуємо у метапоетичному проєкті Олександра Гриценка, оприлюдненого на сторінках часопису «Всесвіт» на початку 90-их минулого століття. Якщо мотив любові так само перебуває на першому щаблі змодельованої ієрархії (любов– 30%, соціум–19%, трансформація–18%, смерть–18%, краса–6%, природа– 6%, творчість–3%), то друге місце відводиться віршам із виразною соціальною (нерідко соціально-політичною) тематикою.

Особливості приймаючого соціокультурного часо-простору спонукали перекладача виставляти на суд цільової аудиторії такі твори, у яких відзеркалено її актуальні пріоритети. Читаємо в оригіналі та перекладі Олександра Гриценка: «*A politician is an arse upon // which every one has sat excepta man*» [5]. – «*політик то така сідниця дивна // на компії всяк сидів лиш не людина*» [3:137]. Панхронічна актуальність вислову американського поета зробила його об'єктом метапоетичногополілогу на сцені сучасної української літературної полісистеми. Так, у виконанні Івана Андрусяка слова Каммінгсанабули такого звучання: «*політик – це такий великий зад // на нього кожний дурень всістись рад*» [4:65]. Обидва перекладачі увиразнюють аксіологічний збіг авторського світобачення та цільової аудиторії формальним одомашненням –уводячи у вихідні тексти повну риму. Римовані дворяддя влучно відтворюють сентенцію американського поета, а також набувають статусу афористичності у приймаючому соціокультурному часо-просторі. Одначе, якщо Олександр Гриценко відхиляється від оригіналу лише на одну словоформу – уводячи у перший рядок оцінно-нейтральну лексему «дивна» з метою створення акустичної фрактальності із безпомилково відтвореним другим рядком, то версія Івана Андрусяка є радше коментарем до вихідного тексту, у якому перекладач омовлює власне негативне ставлення до керманців держави.

У високій рекурентності соціальних мотивів у метапоетичному проєкті Олександра Гриценка вбачаємо виразні прояви його власної світоглядницької позиції. Попри іманентний антропоцентризм поезії Е.Е. Каммінгса, виведення на авансцену його поетичних медитації особистостей як макроісторичного, так і мікроісторичного значення – пересічних людей, чії імена щоразу виступають засобом номінації їхньої унікальності, увагу Олександра Гриценка привертають тексти, де людина – змінний безіменний член суспільної формули. Читаємо в оригіналі та перекладі: «*derbies-with-men-in-them smokeHelmar// cigarettes 2// playbackgammon, 3 watch // a hasgold // teeth b pink // suspenders c // reads.Atlantis // x and y play b // cries «effendi» «Uh» «coffee» // «uh» enter // paperboy»* [5]. – «*№5 капелюхів-на-головах палять // сигарети «Гельмар»2 // грають у триктрак, 3 дивляться // а має золоті // зуби b рожеві // підтяжки c // читає «Атлантик» x та y грають, b // кричить «ефенді» «гей» «кави» // «гей» заходить // хлопчик-газетяр...»* [3:139].

Позаяк, антропоцентризм творчості Каммінгсанаскрізно представлений метапоетичним проєктом Олександра Гриценка, у добірці якого ключовим виступає образ-гештальт людина (людина– 35%, тіло– 25%, квіти/рослини/дерева – 14%, небо/небесні об'єкти– 10%, тварина– 9%, музика/спів – 4%, світло/темрява – 3%). Пріоритезація соціального виводить інші авторські мотиви і, відповідно, образи на гештальт-аксіологічнуперифе-

рію. Не так виразно як у Богдана Бойчука представлені теми природи, краси, тощо. Значно менше музики і пташиного співу у Каммінгса, синергетично створеного Олександром Гриценком.

З метою унаочнення асимптотичності зіставлених метапоетичних проєктів ми встановили діапазон їхньої розбіжності (D), що за аксіологічним параметром становить $15 \geq D \geq 2$, а за образно-гештальтним $28 \geq D \geq 3$. Отримані показники дивергентності слугують кількісним підґрунтям доведення нашого припущення стосовно нетотожності синергетичних образів автора у множинних метапоетичних проєктах. Однак, справжньої ваги нашим висновкам додають спостереження щодо якісної відмінності перекладацьких рішень. Навіть у випадках, коли обрані тлумачами варіанти перебувають у відношеннях функціональної синонімії та адекватно відтворюють смисл першотвору, сам перекладацький вибір нерідко є соціокультурно-маркованим. Для прикладу, останній рядок із вірша «Chansons Innocent» – «*Noel Noel*» стає точкою метадискурсної біфуркації. У перекладі Богдана Бойчука «*Нова радість стала!*» озвучуються українські християнські традиції святакування Різдва, адже вірш американського поета присвячений одній із головних героїнь світу дитини – Різдвяній ялинці. Читаємо в оригіналі і перекладі: «*and my little sister and i will take hands // and looking up at our beautiful tree // we'll dance and sing // "Noel Noel"*» [2:118] – «*а я з сестричкою візьмемося за руки // і подивляючи своє прекрасне деревце // будемо танцювати і співати // «Нова радість стала!»*» [2:119]. Натомість, Олександр Гриценко, як переставивши іншого соціокультурного виміру української літературної полісистеми, чие дитинство пройшло за колоніальних часів із атеїстичними традиціями, відтворює зазначений рядок як «*новий рік новий рік*»: «*а ми з сестричкою візьмемося за руки // і дивлячись на нашу прегарну ялинку // заманюємо й заспіваємо // «новий рік новий рік»*» [3:140].

Отже, наслідком реалізації принципу аксіологічної суголосності, як одного із основних критеріїв добору творів для перекладу, є увиразнення у синергетичному образі автора рис, які значною мірою віддзеркалюють думки та почуття самого перекладача. У результаті навіть у найвідвертішій спробі панорамної репрезентації різних етапів творчості іншомовного автора, еkleктичність рецепції виходить нерівномірною у метапроєктах різних тлумачів. Увиразнена у кожній метапоетичній версії апріорна «іншість» джерельних текстів додає стереоскопічності синергетичному образу іншомовного автора на полотні приймаючої української літературної полісистеми.

У подальших дослідженнях вважаємо перспективним поглибити наше розуміння соціокультурної детермінованості метапоетичного ранжування аксіологічних ієрархій джерельних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Derrida J. Des Tours de Babel./Translated by Joseph F. Graham. //Difference in Translation/ed. with an introduction by J.Graham. Ithaca and London: Cornell university press, 1985. – P.165-209
2. Каммінгс Е.Е. Це проминання всіх ясних речей: вибрані поезії / упорядкував і переклав Богдан Бойчук. – Київ: Факт, 2005. – 172с.
3. Едвард Естлін Каммінгс. Поезії. Я.: шість нелекцій. З англійської переклав Олександр Гриценко. – Весвіт. – 1991. – № 8. – С.135-156

4. Каммінгс Е.Е. Тюльпани й димарі: вибрані вірші. Пер. з англ. І.Андрусяка і К.Борисенко. – Хмельницький-Київ: Видавництво Сергія Пантюка, 2004. – 96с.
5. www.poemhunter.com

Стаття надійшла до редакції 09.10.2014

А.В. Перминова, канд. філол. наук
КНУ ім. Тараса Шевченка, Київ

АКСИОЛОГИЧЕСКАЯ СОЗВУЧНОСТЬ АВТОРА И ПЕРЕВОДЧИКА КАК ПРИНЦИП КОНСТРУИРОВАНИЯ МЕТАПОЭТИЧЕСКИХ ПРОЕКТОВ

В статье доказывается гипотеза об аксиологической созвучности позиций автора и переводчика как одного из основных принципов конструирования метапоэтических проектов. Особое внимание уделяется изучению влияния социокультурных факторов на осуществление переводческого выбора. Исследование выполнено на материале украинских переводов поэзии Э.Э.Каммингса.

Ключевые слова: аксиологическая созвучность, синергетический образ автора, переводческий выбор, переводческая рецепция, метапоэтический проект.

A.V.Perminova

AXIOLOGICAL CONSONANCE OF THE AUTHOR AND TRANSLATOR AS A PRINCIPLE OF METAPOETIC PROJECT DESIGN

The article is aimed at proving the hypothesis about axiological consonance of the author and translator's positions being one of the key principles of metapoetic project design. Particular attention is paid to the influence of socio-cultural factors on translators' choice. The study is based on the Ukrainian translations of E.E.Cummings' poetry.

Key words: axiological consonance, synergetic image of the author, translator's choice, translator's reception, metapoetic project.